

SZEPES ERIKA

A Röpke ívek a mélybe hajolnak

A Komjáthy Jenő Irodalmi és Művészeti Társaság 2008 évi antológiájáról

Ha az ember a kezébe veszi egy művészeti társaság antológiáját, az első kérdés, ami felmerül benne: mi köti össze ezeket az alkotókat, mi serkenti őket közös munkára. Ezzel a kíváncsisággal vettem kézbe a *Röpke ívek* 2008-as kötetét, és a közös vonások, az összetartó jegyek mőről műre haladván tisztultak ki, rajzolódtak egyre markánsabbá.

Szerencsés választás volt Konczek József műveivel kezdeni a kötetet: az ő első verse, a *Bartók ménesei* emblematikus megjelenítése nemcsak ennek a művészi csoportosulásnak, hanem mai művészi világunk egy körvonalazható, meghatározott rétegének, azoknak, akik az „elformátlanodott”, szabálytalan, értéktelen létet hagyományos, költői formában próbálják szabályozni. Konczek ezt szonettben teszi – de egy olyan szonettben, amelynek utolsó szakasza rontott, csonka. Ugyanazt a törekvést valósítja meg benne, mint nemrég jelent kötetében, a *Formáért sóvárgó*-ban. Meglelünk egy formát, egy megformáltságot, kifejezőmódot, megpróbáljuk kusza életünket általa rendezni, de csak egy pontig sikerül. A diagnózisig, a bajok feltárásáig, fájdalmaink felmutatásáig. A megoldást még nem ismerjük. Arra még nincsen kialakult formánk.

Konczek versei Bartóktól indulnak – ez az ő saját „röpke íve” –, a *Diszkón* keresztül a *Rock balladáig*, a „lélekmély Bartók-fúgáktól” a „kigörcsölt sarkokig”, meztelen szégyenig, ragacsos, szakadt világig: egy sajátos *haláltánc*-vízióig. A kettő között Konczek népi ihletésű, népdalt visszazengető versei,

meg az *Öreglegény* című, amelyben „hamubasült” palacsintát kínálnak; a *Bazsalikom*-versben „agyag országunk” kerül „bontásra, rontásra”.

Mindaz, ami Konczek verseiből képpé válik, jellemző lesz az egész kötet képeire, gondolataira: az elszegényedett, céljait vesztett ország jelenik meg az írások túlnyomó többségében. Ez a legfontosabb közös láncszem, ami összeköti az alkotókat, ez az a realista szemlélet, amelynek lényege – ne tévedjünk: nem azonos a stílrealizmussal, ami egy meghatározott történelmi korhoz, a 19. század második feléhez köthető, és itt a kötetben vannak többek között naturalista, szecessziós, szürrealista, az abszurd felé hajló (Soós Géza) írások is – a való világ problémáinak észrevétele, megragadása, erőteljes felmutatása, annak reményében, hogy éppen a feltárás segíthet hozzá valamiféle megoldáshoz.

A népiség és a realizmus összefonódását vizsgálja Kristó Nagy István, a kötet 87 éves doyenje, Németh László

Utolsó kísérlet című regényében, amelyet nem csupán a szenteknek kijáró elragadtatással méltat, de helyes mértékkel értékeli, érzékelteti azt is, milyen nehézségek adódnak Németh Lászlónak az előbeszédtől elidegenedett dikciójából, a párbeszédnek irreális bonyolítottságából. Az ország jelenlegi helyzetének feltárásához lényeges adalékokkal járul hozzá Holeczné Szőke Zsuzsanna szociográfiája, az irodalmi igényekkel megfogalmazott *Csesztvéről hívogatók*. És Konczek hamubasúlt palacsintája mellé felsorakozik – egy Sütő András idézet jóvoltából – a hamubasúlt pogácsa is, mint a család megtartó erejének szimbóluma. Csesztvén egy családnál nagyobb közösséget kell összetartani, ehhez a helység „jeles lakóit” meg kell szólaltatni, emlékül hagyni őket az utókornak. És hagyományt is kell teremteni, mert a hagyomány a legerősebb összekötő kapocs. (Emlékezzünk a *Hegedűs a háztetőn* refrénjére, amelyet hol a főszereplő Tevje, hol a közösség bölcs rabbija, hol a népet képviselő kórus zendít fel: – A hagyomány! A hagyomány! –.) Itt, Csesztvén ez az újonnan teremtett hagyomány egy gyertyagyújtó szertartás, ami először a szerző jelenlétében zajlik, de érezhetően máris meggyökeresedik.

Ketykó István verseivel a magyar lírai hagyományba kapaszkodik: költészetünk legnemesebb vonulatából emeli ki azokat az alkotókat, akiknek gondolatait variálja, folytatja: József Attila, Radnóti, Pilinszky egy-egy sora fénylik fel Ketykó megrázó versmondattal mögött, amelyek közt igen erőteljes képek vannak: „fényben röpködő napjaitokra / szemem parazsa rácsodálkozik / átvéreztek rajtam holtomiglan”. Szerelmes verseinek motívóját attól a költőtől választja, aki ma élő költőink közül talán a legtöbb szerelmes verset írta a legtöbb ihlető múzsának: Baranyi Ferencről.

A hagyományból, ha rituális jellege, érzelmi töltete kiürül, hamar megszokás válik, ez felrobbanthat olykor még erős kapcsolatokat is. Nógrády Andor *Válásból nászút* című novellája azt az érzelmi ambivalenciát mutatja be, amikor a megszokott régít elhagyjuk egy újdonságával csábító másikért, de – és itt érezhető a kötet fölött lebegő realizmus ereje – átgondolván az elveszíthető régi és a megszerzhető új közti értékkülönbséget, a közös múlt erős, megtartó emlékei győzedelmeskednek. Katona Ágota szép képei, fojtott indulatai mögött ott süvít valami hideg hiány, amittől a szép képek is kihűlnek, holdmeszeseségű hidegkékké válnak.

Gombár Endre nem kisebb igénnyel lép a világba, mint hogy megtalálja – ha volna, ha hinni tudna benne – a bölcsek követét, amely a jólétet, a boldogságot, az igazságot és a szabadságot hozza el mindenkinek. De még saját kis körében sem tudja megvalósítani az értelmes élet célját és feltételeit, még egy gyermekjátékszótér gondját sem tudja a közösség megoldani, miközben távol a vitatkozóktól, egy hajléktalan hullámpapíron hajtja álomra fejét.

A kötet számomra legsokkolóbb alkotása Soós Géza *A légyminimum* című novellája, ez a kafkaian elidegenedett, beckettien abszurd, csehovian tragikus két oldal: életkép egy létező vagy létezhető – hiszen éppen ez a realizmus lényege, hogyha nincs is olyan, amilyenről írunk, de pontosan olyan lehetne – sorsról. Egy emberről, aki számára a külvilág folyamatosan eltávolodik, belső magányában az egyetlen társa egy légy, „akivel” megosztja szánalmasan szegény ételét és tagolatlan idejét.

És van másfajta elidegenedés is: az életmód különbségéből adódó, megszüntethetetlen távolság. Szávai Attila írásában egy riporterlány vidékre megy

„életanyagért”, de a mélységesen lehangoló látványokból csak az izgatja: a szegénységhez melyik irodalmi műfaj illik a legjobban. Az ő megoldása: a líra. A szegény emberé: „nem érzi sorsom súlyát, ami fákat képes kidönteni... a szegénység inkább valami horror, amit meg lehet szokni”. A kettejüket elválasztó szakadék áthidalhatatlan. Bacsik Katalin *Hajléktalan*-ja bevallva-bevallatlanul a mai Magyarország egyik szimbolikus alakja, a kétosztatú társadalom alsó, tömeges részének jelképpé szilárdult figurája, körülötte jellemző kellékei: kopott-foszlott kabát, háton cipelt koszos paplan, zörgő bádóg és hullámpapír. (A hullámpapír refrénszerűen tér vissza ebben a kötetben.)

Szociografikus igényű és megvalósítású egy önarcképnek szánt írás, Szőke Zsuzsa *Próbatétele*. Késpenge élességgel választja el egymástól a társadalom rétegeit, bejelöli, hol áll ő maga, hová szándékszik bekerülni a hierarchiában, se feljebb, se lejjebb. Nemcsak önarckép: egy útját kereső nemzedék láttelepe. Ádám Tamás hamisítatlan alanyi költő: önmagán keresztül szűrve nézi, éli meg a világot, s amilyen a világ, olyanná válnak benne érzelmei, hangulatai. Ezért lehet, hogy még boldognak, hiánytalanul érzett állapotokban is ott feszül egy pattanásra kész húr idege, pedig olyan nagyon keresi a támaszt két ráfonódó combban, egy megtartó ölelésben, s oly sóváran fakad fel belőle a *Fohász*.

Szerelmi libikóka Onagy Zoltán három kis története, melyben a feloldódás vágya melegíti a ki-kitörő sértődéseket, indulatokat. Majnik László versei visszarántanak a „bomlott országba”: szétrohadt elvek között, vodkás hányás közben, étel helyett a pizzának csak a szaga jut (*Vers a reggeli kávéhoz*), a Nyugati aluljáróban fészkel a szerelmes vers lírai énje (*Úgy szeretlek*), almára és né-

hány morzsára fanyalodik az *Aszalt alma roppan* költője.

Tematikailag látszólag kirí a kötet szépirodalmi anyagai közül T. Pataki László esszéregényének (*Árnyékot vet a dél*) részlete, amelynek mottója árulja el, miképpen kapcsolódik a mű ehhez az antológiához: „A történelemben az epizodista csak antihős lehet.” Mert-hogy a főszereplőnek jut a főszerep, a történelem folyamatait a háttérből a szürke eminenciások katalizálják. Róluk csak a történelem tudorai tudnak: Kosuth, Majtényi, Madách neve mellett még egy Zerffi is rejtve marad, nem-hogy egy Frideczky. Aki ráadásul választási csalással került befolyásos helyre. Ó igen, a történet ismerős.

Németh Péter Mikola József Attilához szóló verse példázza: miképpen hangolódik el, fordul meg egy átvett gondolat az utód kezén, és válik a szigorú formából a végén leeső-lehanyagló alakzat. (A megoldás igen hasonló Konczek Bartók-verséhez.) Másik verse – képvers: különféle nagyságú és típusú betűkből formálódott figurális kompozíció. Ha a betűk formálta alakzatok mentén olvassuk a verset, összefüggő versszöveget kapunk, amelyben generációk ölelkeznek: nagyanyák, nagyatyák, apák között szövődik kapcsolat a „Világgá vert igazság” visszaszerzéséért. Saját életünk legendáit is megidézi a polgárpukkasztó vízió – de hiszen nem volt-e polgárpukkasztó a magát „Nagy Generációnak” (Bereményi filmje) minősítő nemzedék? Ott lüktetnek a sorokban a Syrius együttes számai és költőtársak vendégszövegeire komponált ritmusok.

A *Zavar 4*. Vass Imre műve, zavarba hoz: feltételeznünk kell, hogy volt már 1., 2., és 3. is, és várható a folytatás is. Mert életünk tisztázatlan körülményei miatt állandóan zavarban vagyunk: a volt szeretőjéhez váratlanul beállító nő nem a

szerelmét jött visszaperelni, csak bejelentette, hogy gyereket vár. Teljes biztonnával nem is derül ki, az új partnertől avagy e régítől van a gyerek. A zavaros kapcsolatból mintegy menekülve lép ki a házból, de nem tud mégsem elszakadni, még egyszer visszanez – és ez az óvatlan mozdulat majdnem az életébe kerül. Végülis nincs halál, nem történik tragédia – csak boldogság nincs sehhol.

Zonda Tamás *Sárgaházi versének* színhelye már egyenesen az örültekháza. Lakói nem örültek, csak – magányosak, depressziósak, a társadalomból kiesettek, különös tevékenységeket űznek: *horribile dictu* – festenek. Ez már elég ahhoz, hogy az elmebeteg soha el nem tüntethető billogát süssék rájuk, és végképpen kirekesztődjenek a kinti normálisak (???) világából.

A kötet egyetlen tanulmány jellegű írása Nagy Csillác, aki József Attila és Szabó Lőrinc egy meghatározott korokban született verseit hasonlítja össze, pontosabban vetíti-kopírozza egymásra. Az egyformásítástól választ vár a „paradigmaváltás” varázsszavával szándékosan titokzatossá, megfoghatatlanná kódosított folyamat néhány

kérdésére, az alkotó és műve teljes elidegenülésére, és sok minden másra, ami ma a posztmodern irodalomelméletet foglalkoztatja. Minthogy az egész teória erősen vitatható, problematikus, nincs mód rá, hogy itt tudományos eszmefuttatásokba bocsátkozzam, csak jelezni szerettem volna, hogy az antológia merítése az elméletre is kiterjed.

Izgalmas, érdekes, az összeolvasás során meghatározott arcélú gyűjtemény az idei *Röpke ívek*, jelzi, hogy az alkotógárda egyformán élénken reagál közös gondjainkra. A nyomasztó összképből az is kiderül, hogy zaklatott, irányvesztett életünkben megmérgeződnek az emberi kapcsolatok is, a napi feszültségtől átítatódnak, megromlanak, megszűnnek. A kötet íve jelenleg lefelé hajlik. Remélhetjük talán, hogy csak röpke időre? Az örök optimistákban néha még van erő az újkezdéshez. Egy ilyen antológia tanúságtétel a közösség megtartó ereje mellett, a hagyomány ébren tartása mellett – mi más lenne ez, ha nem a muszáj-Herkulesek optimizmusa?

(*Madách Imre Városi Könyvtár,
Balassagyarmat, 2008*)

